

ВАТАНПАРВАРЛИК - ЁШЛАР ТАРБИЯСИНИНГ АСОСИ

Собиров Н

ФарДУ профессори.

Аннотация: *МАҚОЛАДА МАЪНАВИЯТ МАСАЛАЛАРИ, ЮКСАК МАЪНАВИЯТ ИНСОНИЙЛИКНИНГ ЭНГ МУҲИМ ОМИЛИ ЭКАНЛИГИ, ВАТАН РАВНАЙИ МАЪНАВИЯТЛИ КИШИЛАРГА ҚАЙ ДАРАЖАДА БОҒЛИҚ ЭКАНЛИГИ ҲАҚИДА ФИКР ЮРИТИЛАДИ*

КАЛИТ СЎЗЛАР: *МАЪНАВИЯТ, МАЙДОН, МАФКУРА, ҒОЯ, ТИНЧЛИК, ВАТАНПАРВАРЛИК, ХУРУЖ, ТАҲДИД, ТАРБИЯ, ОМИЛ...*

Бугунги кунда халқаро майдонда мафкуравий, ғоявий ва инфор­мацион курашлар кучайиб бораётганлиги, мураккаб ва тахликали даврда маънавий- маърифий ишларни замон талаблари асосида ташкил этиш, ёшларимизни турли мафкуравий хуружлардан ҳимоя этиш, юртдошларимизнинг ҳаётга онгли равишда муносабатини шакллантириш ён атрофда юз бераётган воқеаларга даҳлдорлик ҳиссини ошириш, мамлакатимиз мустақиллиги, тинч осойишта ҳаётимизга ҳавф туғдириши мумкин бўлган тажовузларга қарши изчил кураш олиб боришни тақазо этмоқда.

Шундай экан Республика­миз ривожланиш йўлидан тезроқ бориш учун халқ маънавияти, турмуш тарзини, миллий ғурурини бетўхтов юксалтириб бориш зарур бўлади. Бизга маълумки, маънавий жиҳатдан қолоқ мамлакат ҳеч қачон буюк мамлакат бўла олмайди. Демак, ривожланиш тақдирини маънавий жиҳатдан етук кишилар ҳал қилади. Маънавий етукликни ватанпарварликсиз тасаввур этиб бўлмайди.

Ватанпарварлик жаҳондаги барча халқлар учун юксак қадрият ҳисобланади. У мазмун-моҳияти, намоён бўлишининг турли кўринишлари ва ўзига хос хусусиятлари, жамият ва инсон ҳаётида ҳамда урф-одатларимиз, қолаверса миллий фазилатларимиз тизимидаги ўрни алоҳида аҳамиятга эгадир.

"Ватан" атамаси аслида арабча бўлиб, она-юрт маъносини англатади. Ватан деганда барчамизнинг тасаввуримизда авваламбор инсоннинг киндик қони тўкилган тупроқ, уни вояга етказиб камол топтирган, ҳаётига маъно-мазмун бахш этган ўз оиласи, мактаби ва маҳалласи гавдаланади. Зеро, ҳар бир фуқаронинг ўз туғилган ери, ўсиб улғайган юрти мавжуд.

Ватанпарварлик Шарқ халқларида энг аввало, ўз ватанини, халқини, тупроғини севиш, уларнинг моҳиятини англаб етиш, уларнинг олдида турган улкан вазифаларни ҳал қилиш тушунилади.

Демак, мамлакатимиздаги ҳар бир фуқаро ватан олдидаги ўз бурчини онглилик, фидойилик билан адо этсагина ватанпарварлик эътиқоди мустақил мамлакатимиз тараққиётига катта таъсир этувчи маънавий кучга айланади.

Ватанпарварлик, академик Эркин Юсупов айтганидек, туғма, ирсий хусусият эмас, балки муайян ижтимоий, иқтисодий, сиёсий вазиятда, таълим тарбия

натижасида шаклланадиган маънавийдир.¹ У эса ўз навбатида инсонда ахлоқий теранлик, ҳуқуқий саводхонлик, бурч, ватанпарварлик масъулиятини чуқур ҳис қилиш, поклик, ҳалоллик, фидоийлик, меҳнатсеварлик, садоқатлилик сингари фазилатларни шакллантиради.

Ватанпарварлик хислати шунингдек, ҳар бир инсоннинг ўз ватанига меҳр-муҳаббати ва садоқатини, уни авайлаб асрашга бўлган фаолиятини ҳам англатади. Ота-боболаримиз, буюк аجدодларимиз ва алломаларимиз Ватанга нисбатан чексиз муҳаббатини қалбан ифода этишда ажойиб ибратлар кўрсатганлар. Буюк алломаларимиздан Аҳмад ал-Фаргоний, Бурхониддин Марғилоний ал-Рошидоний, имом Исмоил ал-Бухорий каби кўплаб ватандошларимиз ўзларининг, таҳаллусларини айнан киндик қонлари тўкилган юрт билан боғлаб, унинг номини дунёга тараннум ва машҳур қилганлари ҳам барчамизга маънавий ибратдир.

Маънавийда, ижтимоий онг ва тафаккурда ватанпарварлик идеалларини, меъёрини қарор топтириш, тарғиб қилиш умуминсоний талаб бўлиб, у ҳар қандай давлатнинг мустақиллигига хизмат қилади. Ватанпарварлик ўз моҳияти билан халққа, миллатга, Ватанга хизмат қилишга, ташқи хавф-хатар туғилса барчани Ватан химоясига сафарбар этишга қодир ниҳоятда кучли туйғудир. Унга таъсир кўрсатувчи омиллар, шарт-шароитлар ўзгариб туради, баъзи тарихий шароитларда ниҳоятда кучайиши ва пасайиши ва хаттоки сезилмай қолиши мумкин. Одамларнинг дунёқараши, маълум бир даврнинг талаби, эҳтиёжи, Ватан хавфи ватанпарварлик туйғусини ривожлантириши, юксалтириши, давлат сиёсати даражасига кўтариши мумкин. Бунинг натижасида, мавжуд истиқлол мафкурасининг таъсири кучли бўлиб, у бошқарувчи омил сифатида амалий фаолиятда намоён бўлади. Мафкуравий бўшлиқ эса, одамларни Ватан химоясига сафарбар қилмаслик, уларни бир мақсадга жипслаштира олмаслик, айрим фаол ватанпарварнинг фаолиятини ҳам заифлаштиради. Барча тарихий даврларда ва давлатлар ривожланишга хос бўлган бундай ҳолат кўпинча мавжуд мафкуранинг заифлиги, таъсир доирасининг торлиги, омманинг онгига сингиб кетганлиги, маънавий эҳтиёжга айланганлиги билан ҳам изоҳланади.

Халқ ва давлатнинг тараққиёти, объектив зарурат ва омиллар, эҳтиёжлар ватанпарварлик туйғусини юзага чиқарувчи, озодлик ва мустақиллик учун курашга ундовчи, ташкил қилувчи ижтимоий кучга айланиши лозим. Лекин бунга ҳеч қачон миллий истиқлол мафкурасини шакллантирмасдан туриб эришиб бўлмайди. Шунинг учун ҳам у халқни, Ватанни тараққиётга, озодликка етакловчи, шу йўлни ёритиб турувчи машъал ҳисобланади. Шунинг учун ҳам уни шакллантиришга, одамлар онгига сингдириб юборишга муҳим аҳамият берилади, бу йўлда кенг тарбиявий – тарғибот ишлар олиб борилади, уларнинг кўлами ортиб боради².

Ватанпарварлик фақатгина жанг майдонларида намоён бўлмайди. Халқимизнинг "Ватанни севмоқ иймондандир" деган хикматли сўзи бежиз айтилмаган. Шундай экан, ҳар биримиз туғилиб ўсган маконимиз, ёру-дўстларимиз ва қариндошларимиз билан узвий боғловчи Ватанимизни севиб ардоқлашимиз иймонимиз ифодасидир. Айнан

шундай экан, Ватанга қалбан муҳаббат қўйиш, чин юракдан севиш, унинг тараққиёти йўлида ҳалол меҳнат қилиб, куч-гайрат сарфлаш, фидойи бўлиш ҳаммамизнинг фуқаролик бурчимиздир.

Ватанпарварлик ғоясининг таркибий қисми Ватан туйғуси ҳар бир шахснинг дунёқарашига, унинг онги ва тафаккурига, миллий ғурур, фахр, фидойилик хисларининг унда қай даражада шаклланганлигига боғлиқ. Ватан тақдирига шахсий ва ижтимоий масъулият шаклланмаса, фидойилик ва қаҳрамонлик талаб қилинган онларда бепарволик, ёки шахсий манфаатларнигина ҳимоя қилиш, қўрқоқлик, жон сақлаб қолиш учун ҳар қайси воситалардан фойдаланишга уриниш бошланади.³ Бу ҳол эса Ватанга, халқига хизмат қилишдан кўра унга хиёнат қилишга олиб келади. Тарихдан ва бугунги кунимиздан ҳам буни исботини кўришимиз мумкин. Ватанпарварлик нафақат сўзда, балки ҳар биримизнинг амалий ҳаракатимиз ва меҳнат фаолиятимизда ўз ифодасини топмоғи лозим. Юрт бойликларини асраш, турмуш фаровонлигини таъминлаш йўлида қайғуришимиз лозим.

Президентимиз жамиятимиздаги фидойи, билимдон, ватанпарвар, миллатпарвар бўлган зиёли инсонлар, ёшлар кўпайишига ишонч билдирар экан, навбатдаги вазифа уларнинг интилиши ва ташаббускорликларини бир нуқтага тўплаш, бир мақсад сари йўналтириш шу асосда миллий мафкурамизни ривожлантириш ва халқимиз онгига сингдиришдан иборат эканлигини алоҳида таъкидлайди.

Истиқлолни ҳимоялаш, уни қадрлаш, улуғлаш, ватанпарварлик, унга ҳизмат қилиш бизнинг онгимизга, ақидамизга айлансагина бизни танлаган йўлимиздан ҳеч қандай куч қайтара олмайди, қаддимизни бука олмайди.

Бугунги таҳликали кунларимизда ёшлар тарбиясида ватанпарварлик ғоялари ёки ватанпарварлик тарбияси биз ўйлаганчалик эмаслиги жуда ачинарли ҳолдир. Айниқса, ёшлар, хусусан талаба ёшлар дунёқараши ўрганилганда кутилган натижаларни бермади. Энг аввало, талабаларнинг ватанпарварлик нима эканлигига, Ватан нима эканлигига, мустақиллик, истиқлол мафкураси нима эканлигига аниқ, лўнда жавоб бера олмаслигини қандай изоҳлаш мумкин? Бундан ташқари ҳозирги ёшлардаги қандай йўл билан бўлса ҳам пул топиш, бойлик орттириш кайфияти бизнинг юқоридаги дунёқарашимизга зиддир. Шунини алоҳида таъкидлаш керакки, мамлакатимиздаги сиёсий вазият, уни келтириб чиқараётган ҳам айнан шу ватанпарварлик тарбиясининг етишмаслигида эмасмикин?

Мамлакатимиз пойтахти Тошкент ва Тошкент вилоятидаги, Сурхондарё вилоятининг Сариосиё ва Узун туманидаги, 2005 йил 12-13 май ойида Андижонда рўй берган воқеаларда ёшларнинг иштироки борлиги улар ўртасида жиддий тарбиявий иш олиб бориш зарурлигини кўрсатмоқда. Бунинг учун ўрта-махсус ва олий таълим муассасаларида тарих, фалсафа, адабиёт ва диншунослик сингари фанларни ўқитишга уларнинг тарбиявий воситаларидан унумлироқ фойдаланишга этиборни кучайтириш зарур. Масалан, тарих дарсларида ёшларнинг ўзи яшаётган қишлоқ, туман, шаҳарнинг шонли ўтмиши, этнографияси, бу ерда яшаган атоқли кишиларининг Ватан тараққиётига қўшган ҳиссаси, маданиятимиз тараққиётида тутган ўрни ҳақида

тўлароқ маълумот берилса, ёш авлодда улар билан фахрланиш анъаналарини давом эттириш, меросни асраш ва садоқат билан хизмат қилиш истаги пайдо бўлиши табиийдир.

Немис мутафаккири Ф. Гегель маърифатли халқларнинг ҳақиқий жасорати Ватан йўлида қурбон бўлишга ҳозир эканликларида акс этади, деб айтган эди.

Жаҳонда бир-биридан гўзал давлатлар ва юртлар кўп. Аммо инсоннинг ота-онаси ҳам, ватани ҳам ягонадир. Шунинг учун ҳам бетакрор табиатига эга бўлган, жаннатмакон юртимиз ҳар биримиз учун жуда қадрли ва азиздир. "Ўзбекистон Ватаним маним", "Бу азиз Ватан-барчамизники" деган ғурур ва ифтихорга тўла жарангловчи шиорлар ҳозирда мамлакатимизда яшовчи 130 дан ортиқ турли миллат вакиллари тилида баралла янграб, миллий бойлигимиз мезони ва тимсолига айланди.

Ватан тушунчаси мазмун-моҳияти, қадрияти ва сеҳру жозибаси ила барчага тенглиги, ҳаммани ягона мақсад учун бирлаштира оладиган тенги йўқ куч эканлиги билан алоҳида ажралиб туради. Ватанимизнинг ягоналиги ва улуғворлиги, уни муқаддас билиб, кўз қорачиғидек сақлашга тайёр турган Ўзбекистон халқининг ҳамжиҳатлигида намоён бўлмоқда.

Республикамиз мустақилликка эришгандан сўнги йилларда босиб ўтган тараққиёт йўлимиз, Президентимиз бошчилигида юртимизда олиб борилаётган кенг кўламдаги қурилиш-бунёдкорлик ишлари, аҳолини ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилган чора-тадбирлар биринчи даражали эканлигини, тадбиркорликка, ишлаб чиқаришни ривожлантиришга ҳуқуқий асослар яратиб берилаётганлиги, аҳолини замонавий маҳсулотларга бўлган талабини қондириш, ижтимоий ва моддий аҳволини янада яхшилаш, ишсизликка барҳам бериш мақсадида олиб борилаётган тадбирлар, чет эл инвесторларини жалб қилишга қаратилган чоралар кўрилаётганлиги халқимиз ва Ватанимиз манфаатларига хизмат қилади.

Ушбу ишларни амалга оширишдан мақсад, Республикамиз ичкарасида ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатишни ривожлантириш зарурлиги, шу йўл билан ишсизликка барҳам берилишига, аҳолини ижтимоий ва моддий томондан таъминланишига тўлиқ эришиш мумкинлиги, бунинг учун эса, ички бозоримизни чет элдан кириб келувчи сифатсиз товарлардан ҳимоя қилишимиз зарурлиги, чет эл товарларини ички бозорларимизга кириб келишига йўл бериш - бу чет элдаги ишлаб чиқарувчиларни янада ривожланиб, юртимиздаги ишлаб чиқарувчиларимизни аҳволини оғирлашувига олиб келиши мумкинлиги, бундан ташқари, Республикамиз ичидаги қимматбаҳо товар моддий бойликларни ташқарига арзон-гаровга олиб чиқиб кетилишини олдини олишимиз (металл, рангли металл, буғдой, пахта, ёқилғи-мойлаш маҳсулотлари ва ҳоказолар) балки бундай бойликларимизни ўз юртимиз равнақи учун ишлатилишини таъминласак фарзандларимизга бой-бадавлат, қудратли давлат қолишига эришган бўламиз.

Шундай экан, бир қарашда сезилмайдиган, ахамиятсиз, майда бир ишдек туюладиган юқоридаги бир ҳаракат туфайли ҳам турмуш фаровонлигига дахлдор қадам қўйилган бўлади. Бас шундай экан, юртимиздаги товар-моддий бойликлари

(металл, рангли металл, бугдой, пахта, ёқилғи-мойлаш махсулотлари ва хоказолар)ни ташқарига арзон-гаровга олиб чиқиб кетилиши ҳолатини, уларнинг ташкилотчилари бўлган сотқин фуқароларни қандай баҳолайсан, киши. Минг афсуски, бундай кимсалар орамизда учраб турибди. "Ватан қадрини билмаган ўз қадрини билмас", дейилган халқимиз нақли бежиз эмас экан.

Яна бир афсуски, кундалик ҳаётимизда лоқайдлик, бепарволик ва бепарқликнинг турли кўринишларига дуч келаверимиз.

Юқоридагиларни бугунги ҳаётимизда ёшлар, айниқса, талаба ёшлар ўртасида кузатиш мумкин. Улар ўзларининг ахлоқлари, юриш-туришлари, маънавияти, оналарига, катталарга, меҳнатга, ўқишга, сиёсатга бўлган муносабатларида яққол кўзга ташланади. Ахир одам бўлиш учун ҳар қандай йўл билан пул, бойлик топиш шарт дегани эмаску.

Бу гаплардан ҳар бир зиёли тегишли хулоса чиқариб олиши, асрий орзулар, курашлар эвазига қўлга киритилган мустақил, озод Ватанимизни кўз қорачиғидай асраш, раванқ топтириш учун ўзининг бурчли эканлигини чуқур ҳис этиши лозим.

"Ит хура қарвон ўтар" дейди халқимиз. Ватан, эл-юрт раванқига ғов бўладиган ҳар қандай кўринишларга йўл бермаслик, уларга нисбатан номуроса бўлмоқлик ҳам Ватан тақдирига даҳлдорлик ҳиссини, ватанпарварлик хислатини камол топтиришга хизмат қилади.

Объектив зарурият сифатида тарихдан маълум бўлган мафкуравий таъсирларни ўрганар эканмиз, уларнинг олдини олиш ёки салбий оқибатларга олиб келмаслиги учун нима қилиш кераклигини Биринчи Президентимиз И.А.Каримов шундай изоҳлайди: "Бундай йўл одамларимиз авваламбор, ёшларимизнинг иймон-этиқодини мустаҳкамлаш, иродасини бақувват қилиш, уларни ўз мустақил фикрига эга бўлган баркамол инсон этиб тарбиялаш. Уларнинг тафаккурида ўзлигини унутмаслик, оналарнинг муқаддас қадриятларини асраб авайлаш ва ҳурмат қилиш фазилатларини қарор топтириш. Уларнинг мен ўзбек фарзандиман, деб ғурур ва ифтихор билан яшашига эришишдир".⁴

Ҳар бир жамиятда қандай мақсадда бўлмасин янги ғоя ва концепцияларга нисбатан ёшлар ўз муносабатларини билдиради ва аҳолининг бошқа қатламига нисбатан тезроқ қабул қилади. Чунки ёшлар физиологик ва психологик жиҳатдан ҳали шаклланиш босқичида бўлгани учун уларда янгиликларга нисбатан қизиқиш кучли бўлади ва уни эътиқодига айлантириш эҳтиёжи катта бўлади. Ёшлар ўзларининг ижтимоий-руҳий ва бошқа жиҳатларига кўра салбий ҳолатларга тез берилувчанлик, жамиятдаги ўзгарувчан шароитга мослашиш қобилиятининг юқори эканлиги билан ажралиб туради. Шунинг учун ҳам ҳозирда ёшлар орасида миллий ғоя, миллий ғурур ва ор-номус билан боғлиқ маънавий-руҳий ҳолатлар долзарб масалага айланди.

Миллий мафкура, миллий ғурур, миллий ифтихор тўғрисида гап борар экан, энг аввало бу туйғуни ёшларда шакллантириш муаммоларини хал қилишимиз керак

бўлади ёки фарзандларимиз юрагида ана шу Ватанга, бой тарихимизга, ота-боболаримизнинг муқаддас динига соғлом муносабатини қарор топтириш, таъбир жоиз бўлса, уларнинг мафкуравий иммунитетини кучайтиришимиз зарур бўлади.

Бугунги ёшлар онгида ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришда куйидагиларга алоҳида эътибор бериш талаб этилади:

1. Таълим муассасаларида ўқитилаётган барча фанлар, хусусан, тарих, адабиёт фанларини ўқитишда ватанпарварлик ғоясига алоҳида эътибор қаратиш.

2. Ёшларимизнинг сиёсий маданиятини, жамиятдаги ижтимоий фаоллигини ошириш.

3. Тарихий ҳақиқатнинг моҳиятини тўғри очиш учун миллий ғоянинг моҳиятини чуқур, атрофлича ўрганиш ва эгаллаш.

4. Ёшларнинг интеллектуал ривожланиши, уларнинг ҳар бирини ўзининг шахсий фикрига эга бўлиши ва эркин мулоҳаза юрита олишига эришиш, ғоявий соғломлик, ҳар қандай ғайри табиий фикрларга муносиб жавоб беришни, ёт ва зарарли ғояларга нисбатан мафкуравий иммунитетни, турли ақидапарастлар билан асосли ва танқидий мунозара олиб боришни ўз нуқтаи назарининг тўғрилигига ишонч туйғусини шакллантириш.

5. Ватанимизнинг шонли тарихи ва буюк келажagini узвий боғлаб туришга, ўзимизни буюк аجدодларимиз меросининг муносиб ворислари деб хис қилиш, шу билан бирга жаҳон ва ҳозирги замон фани ютуқларига эришишни таъминлаш. Тарихий – маданий бойликларни, гуманистик меросни ташвиқ этиш.

6. Ёшларда дунёда кечаётган жараёнлар, воқеалар ҳақида холис фикрга эга бўлиш, мамлакатимизда бўлаётган ўзгаришларда фаол иштирок этиш иштиёқини, фикрини уйғотиш.

7. Ёшларга ота-она, оила ва маҳалла, миллий ғурур, адолат, инсоф, диёнат, ҳалоллик, комил инсонни тарбиялаш билан боғлиқ эзгу туйғу ва мақсадларни тушинишида яқиндан ёрдам бериш.

8. Жаҳид боболаримизнинг: “Тилда, фикрда, ишда бирлик” деган эзгу ғояларининг мазмун ва моҳиятини, дунёвий тараққиётга эришишда илм маърифатнинг асосий ролини ёшларга тушинтириш.

Ватанимиз тараққиёти ва ватанпарвар ёшлар ҳақида гап кетар экан, Президентимиз ёшларимиз ва ҳалқимизга бу вазифаларни, синов ва қийинчиликларни енгиб ўтишга ишонч билдириб шундай деди: “Ҳеч шубҳасиз, ўз кучимиз ва имкониятларимизга бўлган ишонч бизни Учинчи Ренессанс пойдеворини яратишдек эзгу мақсад йўлида бирлаштириб янада кучли ва мустаҳкам қилмоқда. Бу интилишлар улкан амалий ишларга айланиб, буюк ҳалқ харакати тобора кенгайиб бормоқда. Бундай қудратли сафда бўлишнинг ўзи катта бахт, катта шарафдир. Барчамизга ана шу улуғ сафда бошқаларга ибрат ва намуна бўлиш, жонажон Ватанимиз, азиз ҳалқимизга фарзандлик меҳри ва садоқати билан хизмат қилиш насиб этсин”.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, иймон ва диёнат ватанпарварликнинг тамал тошидир. Иймони ва диёнати йўқ ҳалқнинг Ватани ҳеч қачон буюк бўлмайди.

Ватанпарварлик, демак, - бу ўз халқининг фидойиси бўлиш, халқи дардини ўз дарди деб билиш, Ўзбекистонни буюк давлатга айлантириш ишига баҳоли қудрат ҳисса қўшиш демакдир.

АДАБИЁТЛАР:

1. Э.Юсупов. “Инсон камолотининг маънавий асослари”. Т. “Университет”. 1998. 67-бет.
2. Миллий ғоя ва мафкуранинг фалсафий - ҳуқуқий фанлар ривождаги ахамияти. Т. -2008. 164-165 - бет.
3. Ўша жой .165 - бет
4. Собиров Н., Ватанпарварлик, унинг ғоявий, маънавий ва маърифий асослари, Т., 2021.
5. Каримов И.А., “Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура”.Т.1993.16-бет.